

**PÆDAGOGIK** ■ Er den bedste lærer den uvidende, der lader eleven finde sin egen intelligens? Jacques Rancière genudgivet og fordøjet i udstillingsrække på Kunsthall Aarhus.

# At opdage verden forfra

JACOB WAMBERG

*Jacques Rancière: Den uvidende lærer. Fem lektioner i intellektuel emancipation, Kunsthall Aarhus og Antipyrine, 2020.*

*Den uvidende lærer: Jette Gejl Kristensen, Lisa Nyberg, Olga Benedicte, Jakob Jakobsen, Louise Haugaard Jørgensen m.fl., Kunsthall Aarhus, til 22. november.*

Er der noget, der kan ryste en forælders mission som opdrager, er det at erfare, hvor hurtigt børnene bliver digitalt selvkørende, ja overhaler den voksne indenom. Har vi at gøre med et pædagogisk særtilfælde, hvor de ældres viden undtagelsesvis forældres i omgangen med en teknologi, hvis acceleration mod nye horisonter bedre kan kaperes af det fordomsfrie barn? Ikke hvis man skal tro *Den uvidende lærer* (1987), den franske filosof Jacques Rancières antipædagogiske manifest, som Kunsthall Aarhus netop har fået genudgivet og gjort til afsæt for en udstillingsrække, hvor fem indbudte kunstnere på skift skal tage livtag med Rancières ideer.

I det stadig forbløffende provokerende skrift har den radikalt lighedstænkende marxist (f. 1940) kastet sin opmærksom-

hed på den halvvejs glemte oplysningstænkner, artileristen og matematikeren Joseph Jacotot (1770-1840). Under et ophold ved universitetet i det belgiske Leuven i 1818 viste Jacotot, at han udmærket kunne få de studerende til at lære fransk, skønt han ikke selv kunne et ord hollandsk. Manglen på et fælles sprog lærer og elever imellem var ligefrem befordrende for læringen. Ultimativt mente Jacotot, at hans elever havde lært fransk blot ved at studere en tosproget udgave af en 1600-talsroman om Odysseus' søn Telemakos' rejser.

Med Jacotot i hånden udbreder Rancière derfor det budskab, at den klassiske læringsmodel, hvor læreren angiveligt hælder sin forudgivne viden på den uvidende elev, er direkte fordummende og resultat af et forældet autoritetsvælde. Sand – det vil sige emanciperet – læring består i at få eleven til at opdage sin egen intelligens og udfolde den gennem en skærpet opmærksomhed. Selv den sokratiske metode dømmes her ude, fordi indsigten, som eleven tror at udfinde som sin egen, i virkeligheden er lærerens fremlirkede og dermed ikke egentlig opdaget.

Men falder Rancière nu ikke i den klassiske marxistiske faldgrube, der hedder den etiske fejltagelse: Fordi virkeligheden bør være sådan, så er den det også? Mistanken er særligt grell, når det gælder intelligensen, som Rancière hævder er ligeligt fordelt mellem alle mennesker og desuden jævnt gennemsyner alle slags aktiviteter, fra digtning til håndværk. Dens forskellige udtryksgrader skyldes kun viljen, som netop er det,

læreren kan påvirke. Selvom menneskers evner til selvstændig handling måske ikke er helt så universelt udbredt, som Rancière vil, forstår man hans lyst til at afprøve dem fra bunden. For i en samtid plaget af vanetænkningens inerti – fra verdensfjern nationalisme over refleksagtigt miljønedbrydende forbrug til den kunstige intelligens' altædende forudprogrammering – er vi vel temmelig meget i bekneb for nye tilegnelsesformer, der kan bryde med ideen om læring som blot overdragelse af noget allerede erkendt.

Med sin opfordring til at opdage verden forfra minder Rancières projekt faktisk ganske meget om lignende autoritetsopgør i kunsten, som han da også flere steder strejfer. Den franske sociolog og uddannelseskritiker Pierre Bourdieu viste eksempelvis med skræmmende belæg i halvferdserne, hvor effektivt kunst kan signalere, hvor man befinder sig i det sociale og kulturelle hierarki – jævnfør hvordan kulturminister Joy Mogensen for nylig flashede opkomlingestatus ved at udtrykke smag for et forkert musikalbum. Omvendt er det vel ikke overdrevet at sige, at Rancières uvidende lærer for længst er blevet grundmodellen for kunstakademiernes uddannelser. I et avantgardistisk paradigme, hvor al kunstskabelse omhandler nybrud, afdækning af det endnu ufundne, skal læreren netop ikke belemlere eleven med egne indsigter, men lede vedkommende til at finde sine egne. Det er tydeligvis denne avantgardistiske arv, kuratoren Mikkel Elming har ønsket at reaktualisere med sine fem småudstillinger på hver to uger.



**Manglen på et fælles sprog lærer og elever imellem var ligefrem befordrende for læringen.**

Ballet åbnede i en passende blanding af gør det selv-pædagogik og kunst, Jette Gejl Kristensens skare af småværksteder betitlet *Craft & Tools*. På baggrund af en væg med rustne redskaber fra det hjemmegjorte landbrugsmuseum, hendes egen far efterlod sig, havde Gejl Kristensen inviteret en række bekendte indenfor på den ene præmis, at de aktiviteter, de skulle udfolde i udstillingens levende værksteder, skulle være nye og uafprøvede for dem. Mens hun selv forsøgte sig med knytning af et forklæde i

snore, der kunne opsamle artefakter fra hendes igangværende passion, opbygning af en gigantsamling af beige redskaber, omfattede naboværkstederne nørklung med linoleums- og træsnit, kalligrafi og meditation, keramik, fundne strandgenstande, fodmaling og en installation med lygtepæl og tværgående elledninger.

Vi er således i en udløber af halvfemsernes relationelle æstetik, den mildt utopiske genre, der genererer kunstværdi fra sociale mellemrum snarere end form, og kan måske derfor også genkalde den kritik, kunsthistorikeren Claire Bishop rettede mod den: at den er rigeligt konfliktsky og feel good-agtig.

Alligevel kan jeg ikke frakende mig en følelse af, at det netop er denne type åbenhed og demonstrativt professionelle eksperimenter, som vores tid skriger efter mere af.

FOTO: AJAY YADAV, GETTY IMAGES



**KULØRT** ■ Farver og sundhedsskadelige restkemikalier i garderoben bidrager til vandforurening og allergi. Det er ikke noget, modebranchen har talt meget om. Men det er ved at ændre sig.

## Det sidste tabu

LOUISE NYBOE ANDERSEN

Der kommer et tidspunkt, hvor du ikke længere kan have en læbestiftfrød frakke på, fordi den syntetiske farve vil få folk til at pege fingre bag din ryg.

Sådan sagde Borre Akkersdijk, kreativ direktør og medstifter af det tekstilinnovative designstudie Byborre, da jeg i fjor besøgte deres studie i Amsterdam. Ordene brændte sig fast. For de var et direkte angreb på de farver, vi kender bedst. De syntetiske. Dem, vi hver dag bærer helt tæt til kroppen og ikke stiller spørgsmål til. Men der er god grund til at være kritisk. Ifølge konsulenthuset Prescouter i Chicago skyldes knap 20 procent af den globale vandforurening modeindustriens brug af syntetisk indfarvning.

Hos Byborre, som blandt andet har samarbejdet med sværvægtene som Adidas, Nike og Rapha, har man længe arbejdet med indfarvningsproblematikken og produkternes livscyklus. Sidste år lancerede de for eksempel en kollektion i samarbejde med Adidas, hvor tekstilerne fik lov til at stå helt uden indfarvning. Den såkaldte *True Color Collection*, der netop havde til formål at sætte fokus på de menneskelige og miljømæssige konsekvenser ved syntetisk indfarvning.

Debatten om modeindustriens brug af farlige kemikalier og vandforurening er langt fra ny, men den tog for alvor fart i 2011, hvor Greenpeace med kampagnen *Detox My Fashion* ruskede op i forbrugerne med skræmmebilleder af lillafarvet spildevand, der kunne spores direkte tilbage til fabrikker med syntetisk indfarvning. På baggrund af kampagnen fik Greenpeace 80 virksomheder – der udgør 15 procent af verdens modeproducenter – til at forpligte sig til at udfase brugen af farlige kemikalier til indfarvning, heriblandt Inditex, Puma og Esprit. Gør man status ni år efter, kan det derfor undre, at emnet stadig hverken fylder mere i den danske modebranche eller hos de danske forbrugere.

Opmærksomheden om indfarvningen er dog endelig begyndt at vokse hos enkelte danske modebrands: som Skall Studio hvor lyse, lette kreationer hænger side om side og giver associationer til bølgende kornmarker og flagrende sommerhår: »De fleste af vores udkvaliteter er ikke indfarvet. Da vi begyndte at arbejde med uldkvaliteter, var det også automatisk de naturlige farver, vi blev tiltrukket af,« siger Julie Skall, som i 2013 stiftede modebrandtet sammen med søsteren Marie Skall.

»Naturlige farver er noget, vi vil prioritere endnu mere. Både af hensyn til mennesker og miljø, og fordi vi elsker fibrenes rå struktur,« siger Julie og piller en fiber ud af sin lyse uldvest: »Når ulden ikke er forarbejdet med kemi, kan man for eksempel finde sådanne små fibre og ujævnheder.«

Hun lægger en lille sammennulret fiber på bordet. Den føles som et lille strå. Faktisk er det en rest fra de tørrede tidselblomster, som er en del af fårenes naturlige foder. Hun tilføjer: »Det naturlige handler også om at omfavne det uperfekte.«

Men der er også en personlig årsag til firmaets kritiske holdning til kemien: »Da jeg var 20 år, fik jeg lige pludselig allergi. Ret voldsomt, hvor jeg slog ud på hele kroppen. Indtil da havde jeg aldrig tænkt over den kemi, vi omgiver os med. Hudplejeprodukter, rengøringsmidler, vaskepulver, tøj. Lige siden har jeg været overfølsom over for det meste. Hvis jeg prøver tøj, kan jeg med det samme mærke, hvis det har været behandlet med kemikalier. Jeg slår ud, og det begynder at klø,« fortæller Julie Skall.

Men hvad med forbrugerne? Hvordan sikrer man, at det tøj, man køber, ikke indeholder sundhedsskadelige restkemikalier og ikke har bidraget til den globale vandforurening?

EUs kemikalielovgivning, REACH, vejleder om farlige kemikalier. Men de danske myndigheder sikrer ikke, at lovgivningen bliver håndhævet: »Der findes en lang række EU-regler, der skal sikre forbrugere og miljø mod uønskede effekter fra de produkter, der enten bliver produceret i EU, eller som bliver importeret udefra. Men de enkelte produkter skal ikke god-

kendes af myndighederne. Det er importøren eller producenten, der har ansvaret for at sikre, at de tekstiler, der bliver solgt, ikke udgør en risiko,« siger Nadine Heidi Brueckmann fra Miljøstyrelsens kemikalieenhed: »De danske kontrolmyndigheder kan dog udtage prøver og teste, om tekstilerne indeholder nogle af de regulerede stoffer.«

Som forbruger kan man altså ikke vide sig sikker på, om nyt tøj fra en dansk butik eller webshop indeholder sundhedsskadelig restkemi, som kræver op til flere vaske for at blive skyllet ud, eller har bidraget til den globale vandforurening.

»Hvis man vil vælge det, som er mest muligt skånsomt for mennesker og miljø, anbefaler vi, at man går efter Danmarks officielle miljømærker Svanemærket og EU-Blomsten. De tager begge ekstra hensyn til mennesker og miljø,« siger Nadine Heidi Brueckmann.

**IFØLGE MILJØMÆRKNING DANMARK**, som har ansvar for de to officielle miljømærker i Danmark, øges efterspørgslen i disse år: »Vi oplever en stærkt stigende interesse fra tekstilbrands i Danmark, Norge og Sverige, der ønsker at få certificeret tøj med enten Svanemærket eller EU-Blomsten. Vores oplevelse er, at der lige nu sker en stor omstilling i branchen,« siger Heidi Bugge, seniormiljøekspert hos Miljømærkning Danmark. »Når omstillingen ikke sker fra den ene dag til den anden, skyl-

des det blandt andet, at det kræver et grundigt forarbejde at få styr på hele leverandørkæden og rigtig meget dokumentation for at kunne opnå en certificering.«

Men hvordan forholder Svanemærket og EU-Blomsten sig til uddledning af forurenede spildevand i forbindelse med indfarvning? »Målet med Svanemærket og EU-Blomsten er at mindske den samlede miljøbelastning fra produktion og forbrug. Derfor ser mærkerne på hele produktets livscyklus, fra råvare til produktion, forbrug, bortskaffelse og recirkulering. Det betyder blandt andet, at de kemikalier, som bliver anvendt, skal leve op til skræppe miljø- og sundhedskrav, hvilket betyder, at spildevandet, der uddledes fra processerne, er fri for en lang række miljø- og sundhedsskadelige stoffer. Samtidig stiller de to mærker krav til rensning af spildevandet for kemikalier, og hvor meget organisk stof der må være i det. Organisk stof, der ledes ud i naturen, belaster vandmiljøet og giver iltmangel og skader dermed dyre- og planteliv. Der er også krav til vandets temperatur og pH-værdi. Også for at beskytte dyre- og plantelivet,« siger Heidi Bugge.

Spørgsmålet er, om det burde være et krav, at danske tøjbrands, der profilerer sig bæredygtigt, som minimum burde være certificeret med de to mærkninger. Det ville i hvert fald gøre det lettere for forbrugeren at tage stilling på et oplyst grundlag – og navigere i greenwashing-junglen.

Det er forsvindende få danske modebrands – som ellers i stigende grad forsøger at profilere sig grønt – der har taget certificeringerne til sig. Et af dem er Tomorrow Denim – verdens første denimbrand, der er certificeret med både Svanemærket og EU-Blomsten:

»Det har været vigtigt for os at opnå de to mærkninger, fordi de – så vidt vi har kunnet finde frem til – er de eneste, der tager højde for hele produktets livscyklus. Samtidig har det været vigtigt for os at benytte certificeringer, som er kontrolleret af en uvildig instans som Miljømærkning Danmark, så man som forbruger kan føle sig tryk,« siger Daniel Müller-James, marketingdirektør hos Tomorrow Denim. »I modsætning til fødevarer og kosmetik har vi jo ingen varedeklaration i tøjet, der fortæller, hvilke kemikalier der er blevet anvendt. Det kan undre, at vi går så meget op i, hvad vi spiser og smører på huden, men ikke synes at tænke nævneværdigt over de miljø- og sundhedsmæssige aspekter af de tekstiler, vi bærer helt tæt til kroppen. På den måde fungerer Svanemærket og EU-Blomsten som en blåstempling, fordi de er en garanti for, at der ikke har været anvendt miljøbelastende pesticider, farlige blegemidler eller andre allergifremkaldende eller hormonforstyrrende stoffer,« siger Daniel Müller-James. Og tilføjer:

»Med Svanemærket og EU-Blomsten er alle led sporbare. Det var en stor fordel, da vi skulle dokumentere vores bæredygtige grundlag over for Selfridges,« siger han og henviser til, at det britiske stormagasin Selfridges, der for nylig inkluderede Tomorrow Denim i sin femårs-bæredygtighedsstrategi *Project Earth*. »Vi oplever, at der tales alt for lidt om de kemikalier, som den konventionelle tøjindustri benytter, og at forbrugerne derfor ikke er godt nok oplyst. Mange tænker, at produkter, som er lavet af økologisk bomuld, er bæredygtige. Men det hjælper jo ikke, hvis man så indfarver dem med skadelige kemikalier,« siger Daniel Müller-James og indikerer dermed, at indfarvning stadig er et tabu i modebranchen.

Rundt om i verden arbejdes der lige nu på højtryk for at finde innovative løsninger til at reducere indfarvnings negative påvirkning af mennesker og miljø, ligesom der arbejdes på at udvikle skalerbare og konkurrencedygtige indfarvningsmetoder helt uden kemi. I fjor modtog biodesignlaboratoriet Faber Futures i London for eksempel årets Index Award for deres banebrydende indfarvningsmetoder. Firmaet bruger bakterien *Streptomyces coelicolor*, der ifølge grundlægger Natsai Audrey Chieza binder sig til fibrene og dermed kræver 500 gange mindre vand end normale industrielle processer. Prisen, som blev uddelt på The Plant i København, har siden 2015 hædret bæredygtigt design fra hele verden.

I år udgav Phil Patterson, administrerende direktør i den britiske rådgivningsvirksomhed Colour Connections, rapporten *Chemical Circularity in Fashion*, der sætter genanvendelse af kemikalier på dagsordenen. Rapporten konkluderer, at der findes to løsninger på indfarvningsproblemerne: at reducere mængden af kemikalier eller at bruge dem. Rapporten understreger, at der er tale om en systemændring, som vil kræve massivt branchesamarbejde såvel som politisk opbakning.

Flere internationale organisationer rådgiver om brug af kemikalier, heriblandt Zero Discharge of Hazardous Chemicals, ZDHC, i Amsterdam, der har udarbejdet en liste over farlige kemikalier, som hele tiden opdateres.

At reducere brugen af kemikalier løser dog ikke hele spildevandsproblemet. Men det kan hollandske DyeCoo's vandfri indfarvningsteknologi *CO<sub>2</sub> Dyeing* måske, idet den erstatter vand med en patenteret CO<sub>2</sub>-teknologi og kun anvender naturlige farvestoffer. Teknologien, der allerede benyttes af Nike, Adidas og Peak Performance, kan dog foreløbig kun anvendes til syntetiske materialer. Andre arbejder med mere miljøvenlig indfarvning som DyStar, Huntsman og Archroma, der blandt andet har udviklet en patenteret indfarvningsteknik, *EarthColors*, hvor man indfarver med ikkespiseligt affald såsom blade og nøddeskaller.

Men først og fremmest skal forbrugerne være mere kritiske over for indfarvning og kemikalier, for det vil øge presset presset på modebranchen.